

دست‌نویس‌ها را نگاه کنید

پدیده اعتماد به مواد مخدر یکی از بیماری‌های قرن حاضر است که به صورت معظلی جهانی درآمده و اکنون در جامعه ما گریبان‌گیر بسیاری از افراد، مخصوصاً نسل نوجوان شده است و یکی از بزرگترین نگرانی‌ها محسوب می‌شود. نوجوانان به دلیل داشتن ویژگی‌هایی چون استقلال‌طلبی، کنجکاوی، هیجان‌خواهی، پیروی از همسالان و عدم انقیاد به قدرت والدین بیشتر در معرض خطر مصرف مواد بوده، هدف اصلی توزیع‌کنندگان این موادند. بر این اساس می‌توان گفت نوجوانان جزو آسیب‌پذیرترین گروه‌های سنی به شمار می‌آیند. از دیدگاه دین مقدس اسلام کلیه موادی که مصرف آنها عقل را زایل و اراده انسان را تضعیف و سلب کند. حرام دانسته شده است. به طوری که آیات متعدد در قرآن کریم در همین زمینه وجود دارد خداوند در آیه ۱۹۵ سوره بقره به انسان می‌فرماید: «با دست خود، خود را به هلاکت نیفکنید» رسول اکرم (ص). فرموده اند؛ أَلَا إِنَّ كُلَّ مُسَكَّرٍ حَرَامٌ وَ كُلِّ مُخَدَّرٍ حَرَامٌ وَ مَا سَكَّرَ كَثِيرَةٌ حَرَامٌ قَلِيلَةٌ. وَ مَا خَمَرَ الْعَقْلَ فَهُوَ حَرَامٌ. «بدانید هر مست‌کننده‌ای حرام است، هر ماده‌ی تخدیرگری حرام است و آنچه بسیارش مست‌کنند آن نیز حرام است و آنچه بسیارش مست‌کند، اندک آن نیز حرام است. و آنچه عقل را زایل می‌کند حرام است». (میزان‌الحکمه، جلد ۳). همچنین آن حضرت می‌فرماید: سَيَأْتِي زَمَانٌ عَلَى أُمَّتِي يَأْكُلُونَ شَيْئًا اسْمُهُ الْبَنْجُ، أَنَا بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَ هُمْ بَرِيءُونَ مِنِّي. «زمانی فرارسد که امت من، چیزی به نام بنگ مصرف‌میکنند. من از این افراد بیزار و به دورم و آنان از من دورند» (میزان‌الحکمه، جلد ۳) از آنجا که پیشگیری از مصرف مواد مخدر یکی از مصادیق آشکار امر به معروف و نهی از منکر است براساس تکلیف شرعی بر هر فرد مسلمان فرض است که در صورت مشاهده ارتکاب این گونه منکرات، عاملان آن را به نحوی شایسته امر به معروف و نهی از منکر کند. لذا در این نوشتار تلاش خواهد شد حتی المقدور نقش خانواده در گرایش نوجوانان به مواد مخدر و راه‌های پیشگیری از آن ارائه شود.

در مطالعه ای که توسط دولت هندوستان در ۳۳ شهر آن کشور در سال ۱۹۸۹ انجام شد، مشخص گردید که بیشترین عوامل شایع موثر در مصرف مواد مخدر، نامناسب بودن محیط خانواده، فشارهای همسالان، کنجکاوی، بیکاری، فقر و تنش های مربوط به شیوه های زندگی مدرن بوده است. در مطالعه دیگر که توسط «آندروپس» درباره تاثیر متغیرهای مرتبط با خانواده در مصرف مواد مخدر توسط جوانان انجام شده، چنین گزارش شده است که مصرف مواد مخدر در جوانان همبستگی منفی با ارتباط آنان با والدین دارد؛ بدین معنی که به نظر می رسد خوب بودن کیفیت رابطه جوان با والدینش بهترین عامل حفظ کننده وی در برابر اعتیاد است در مطالعه ای که در پرو انجام شده است بهترین ضامن حفاظت جوانان در برابر هر نوع اعتیاد، وجود ساختارهای عاطفی و حمایتی منسجم در خانواده و جامعه معرفی شده است (کلاته جاری و فرهادی، ۱۳۸۳: ۱۸۵).

در تحقیقی که توسط «وارد» (۱۹۹۴) انجام شده سه عامل مربوط به فرزند پروری در افزایش میزان بزه کاری پسران و اعتیاد آن ها موثر دانسته شده است:

- بی توجهی یا رسیدگی ناکافی به وسیله مادر یا جانشین وی

- انضباط سهل گیرانه یا انضباط مستبدانه و سخت گیرانه

- فقدان انسجام خانوادگی در خانواده (عبدالله زاده، ۱۳۸۳: ۱۵۵)

تحقیقات متعدد دیگر نیز به نقش اختلافات خانوادگی، فقدان والدین، عدم آگاهی نسبت به آسیب های اجتماعی و الگوهای نادرست خانوادگی در اعتیاد اشاره کرده اند (حسینی، ۱۳۶۸).

فرزندانی که در خانواده های معتاد زندگی می کنند، ترس و قبح معتاد شدن برای آنان از بین رفته است و عادی شدن مصرف مواد مخدر در خانواده موجب سهولت گرایش نوجوانان به مصرف این مواد می شود؛

زیرا از یک سو اعتیاد والدین کنترل و تسلط بر فرزندان را کاهش می دهد و از سوی دیگر عامل انتقال این عادت به فرزندان می شود (مدنی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۹) همچنین در پژوهشی، مهمترین علل و عوامل خانوادگی موثر در اعتیاد به شرح زیر بیان شده است:

- زمینه خانوادگی: بدین معنا که اغلب افرادی که در خانواده های معتاد پرورش می یابند، اعتیاد اعضای خانواده برای شان عادی شده، ترس از تجربه مواد مخدر از آن ها دور می شود و بنابراین ممکن است منجر به اعتیاد ایشان گردد.

- فقر مادی خانواده: هرچند به طور قطع نمی توان گفت که بین فقر و اعتیاد رابطه مستقیم وجود دارد؛ اما دیده شده است که برخی افراد تنها راه فرار از محرومیت های ناشی از فقر را در مصرف و رو آوردن به مواد مخدر جست و جو کرده اند از سوی دیگر، گاهی فقر آموزشی و فرهنگی هم در نتیجه فقر اقتصادی خانواده حادث می گردد که خود علتی دیگر برای رو آوردن افراد کم درآمد و محروم به اعتیاد است.

- ستیزه والدین: عده کثیری از نوجوانان به دلیل نامناسب بودن کانون و محیط خانوادگی خود و مشاجرات و ارتباطات نامطلوب والدینشان جذب و اغفال دوستان نایاب و شکارچیان ماهر دوست نما شده و به اعتیاد رو آورده اند.

- رفاه اقتصادی خانواده: عده قابل توجهی از مشتریان مواد مخدر را افراد ثروتمند و پردرآمد جامعه تشکیل می دهند. شاید یکی از علل این امر آن باشد که در خانواده هایی که از رفاه درآمد اقتصادی بالا برخوردارند، روابط انسانی بر اثر کثرت کار یا سرگرمی، ضعیف تر است و همین امر زمینه و بستری مناسب برای رو آوردن به اعتیاد را فراهم می سازد (خسروی، ۱۳۸۳).

امروزه بسیاری از والدین به دلیل فشارهای مختلف زندگی، اصولاً افرادی خسته و عصبی اند و به جای این که با در نظر گرفتن شخصیت و موقعیت فرزندان شان بر کارهای آنان نظارت داشته باشند، معمولاً با داد و فریاد و بدون رعایت احترام، به فرزندان خود دستور می دهند. فرزندان در چنین شرایطی اغلب از روی اجبار فرمان های داده شده را اطاعت می کنند بدین ترتیب، در اثر حضور کمتر والدین در خانه، مخصوصاً مادران، بچه ها روبه فساد اخلاقی می آورند و محیطی مناسب برای گرایش به موادمخدر و هرگونه اعتیاد پیدا می کنند (مهدی خان، ۱۳۸۲: ۱۰۴).

مهر و محبت در تکوین شخصیت هر فرد تأثیری به سزا دارد و محرومیت عاطفی موجب بروز اختلال منش و انواع انحرافات می گردد. تحقیقی که در غرب درباره بزه کاران انجام شده نشان می دهد که ۹۱ درصد مجرمان درارتباط با ارتکاب جرم، به نحوی دچار مشکل عاطفی بوده اند. (عربیان، ۱۳۸۲: ۲۳)

شماری قابل توجه از فرزندان مخصوصاً پسرها، به علت بدرفتاری والدین کج رو شده و به مصرف موادمخدر روی آورده اند و در مورد فرزندان که والدین آن ها دارای روحیه اقتدارآمیز و خصمانه بوده اند خطر مصرف این مواد بیشتر است (هنری ماسن، ۱۳۷۳: ۶۱۰)

مشکلات ناشی از طلاق یا فوت والدین، همگی حکایت از عدم امکان یا عدم کنترل و نظارت توسط والدین دارد و از آن رو که ارتباط صمیمانه آن ها با فرزندان به میزان قابل توجه کم بوده است. این گونه رفتارها موجب سرخوردگی فرزندان در دوران کودکی شده و زمینه ساز مشکلات رفتاری و انحرافات همچون گرایش به موادمخدر در دوره نوجوانی گردیده است (فولادی، ۱۳۸۲: ۱۶۷)

عدم بضاعت مالی و مکفی خانواده ها و ناتوانی در پاسخگویی به نیازهای طبیعی و ضروری، موجب سرخوردگی و زمینه ساز گرایش به سوی انحرافات است. برخی از نوجوانان در خانواده های فقیر با

ناامیدی به آینده می نگرند و در واکنش به فقر و مشکلات اقتصادی هرگونه کوشش و تلاش را برای یافتن هویت خود به طور کلی کنار می گذارند و به دنیای فراموشی و بی خبری مواد مخدر پناه می برند.

راه کارها و پیشنهادها

به منظور حذف و پیشگیری از ایجاد عوامل زمینه ساز گرایش نوجوانان به مواد مخدر در خانواده، راهبردهای زیر برای استفاده و بهره مندی والدین عزیز پیشنهاد می گردد:

۱. والدین باید فرزندانشان را به رعایت اصول مذهبی و انجام فرایض دینی، به ویژه نماز، تشویق کنند و توجه داشته باشند که ایمان راسخ و اعتقاد به خداوند متعال نوجوان را در مقابل خطر نفس اماره بیمه می کند.

وظایف انگیزش معلم

ابتدا باید چند نکته ریز درباره یادگیری را همیشه در نظر داشته باشیم: همیشه آنچه را یاد می گیریم خوب نیست. آدمی، بد را همچون خوب یاد می گیرد همیشه یادگیری آگاهانه انجام نمی گیرد و گاهی هم بدون این که آگاه باشیم یاد می گیریم.

همیشه آنچه را می آموزیم آشکار نیست یا بزودی ظاهر نمیشود، بلکه گاهی ناپیداست یا در بلندمدت ظاهر می شود مانند آموختن نفرت از یک شی یا یک شخص در هر صورت پدیده مهم در یادگیری که همیشه ضروری است انگیزش یا برانگیختگی است و هر معلم در برانگیختن محصلانش دارای ۴ وظیفه اساسی است.

۱. درگیر کردن محصولان که وظیفه تحریکی است.

۲. توصیف و توضیح درست به محصل که آنچه را او می تواند در پایان آموختن انجام دهد (توانایی های تازه) و این را وظیفه انتظاری می گویند.

۳. تدارک پاداش هایی برای پیشرفت در راهی که پیشرفت محصل را برمی انگیزد و این وظیفه تشویقی است.

۴. کاربرد پاداش ها و تنبیه برای هدایت و کنترل رفتار منحرف و این را وظیفه انضباطی خوانند.

روش‌ها را ایجاد انگیزش یادگیر

طرح مطالب درسی به صورت پرسش های جالب: مطالب یا موضوعی را که می خواهیم کودک و نوجوان یاد بگیرد به صورت پرسش یا پرسش هایی روشن و جالب که آنها را به فعالیت ذهنی و پویندگی ترغیب کند مطرح کنیم.

باید کوشید تا در دانش آموزان احساس نیاز به وجود آید. وقتی دانش آموزی بر اثر شکست در درس تازه نسبت به آن درس نگرش منفی پیدا می کند، باید به او کمک کرد در درس تازه موفقیت کسب کند و در نتیجه به تصویری مثبت تر نسبت به توانایی خود در مورد یادگیری مطلب درسی دست یابد، زیرا یادگیری همراه با موفقیت به ایجاد انگیزه منجر می شود. آنچه را که از دانش آموزان به عنوان هدف آموزشی انتظار داریم در آغاز درس دقیقا برای آنان بگوییم.

هدف هایی را که مطرح می کنیم باید روشن، معین و مناسب با توانایی دانش آموزان باشد. در شرایط مقتضی، از تشویق های کلامی استفاده کنیم. استفاده از کلماتی چون خوب، آفرین، مرحبا و عالی پس از عملکرد درست دانش آموز، از تدابیر موثر در ایجاد انگیزه است.

باید شرایطی را فراهم کرد که دانش آموز موفقیت خود را احساس کند، زیرا هیچ چیز مانند خود موفقیت به موفقیت کمک نمی کند. تکالیفی را که ارائه کنیم باید نه بسیار مشکل باشد و نه ساده باید از ارائه تکالیف یکنواخت پرهیز کرد، به عبارت دیگر باید از خاصیت برانگیختگی مطالب مختلف استفاده کرد. آزمون ها و نمره ها به عنوان وسیله ای برای ایجاد انگیزه در دانش آموزان استفاده کنید. تکالیفی را که به دانش آموزان می دهید، همه را بعد از آنان بخواهید.

۲. والدین باید از بحث و نزاع و دامن زدن به اختلافات خانوادگی به شدت پرهیزند.

۳. ارتباط با فرزندان خود را بهبود بخشند و به آنها استقلال رای و دخالت در امر تصمیم گیری بدهند.

۴. بر وضعیت تحصیلی فرزندان خود نظارت داشته باشند و نسبت به اعمال و رفتار فرزندان خود مراقب باشند.

۵. بر رفت و آمد و معاشرت های آن ها نظارتی مناسب صورت گیرد.

۶. از تحقیر و توهین به فرزندان پرهیزند و در محیط خانواده سازگاری ایجاد کنند.

۷. والدین علاقه خود را به فرزندان نشان دهند و همه جا پشتیبان آن ها باشند.

۸. تمامی خواست های فرزندان را نباید بدون چون و چرا برآورده سازند.

۹. پول توجیبی در حد احتیاجات لازم (نه کم و نه زیاد) در اختیار فرزندان قرار دهند و به نحوه خرج کردن آن اهمیت بدهند.

۱۰. بستری مناسب برای احساس امنیت، آرامش، صفا، صمیمیت و درک متقابل در خانواده ایجاد کنند.

۱۱. بین فرزندان تبعیض قایل نشوند (نساجی، ۱۳۸۵).

۱۲. درباره مواد اعتیادآور (علل و عوامل موثر در مصرف مواد، خطرهای، عوارض و علائم آن) اطلاعات کافی کسب کنند.

۱۳. مهارت های تربیتی خود را افزایش دهند.

۱۴. الگویی مناسب برای فرزندان خود باشند و هرگز برخلاف گفته خود عمل نکنند.

۱۵. زمانی مناسب را به گفت و گو با فرزندان اختصاص دهند و به صحبت های فرزندان شان خوب گوش کنند.

۱۶. با تقویت قدرت اعتمادبه نفس و تصمیم گیری و از بین بردن افسردگی و کم رویی فرزندان، آن ها را در برابر شرایط آسیب زا مقاوم سازند.

۱۷. راه های مقاومت و پایداری در برابر فشار همسالان را در خصوص مصرف سیگار و مواد مخدر به فرزندان شان بیاموزند تا از «نه» گفتن به آن ها نهراسند.

۱۸. به فرزندان شان انگیزه داده، از آن ها حمایت کنند و وقت بیشتری با فرزندان شان سپری کنند.

۱۹. مواضع خود را در مورد سیگار، موادمخدر و الکل مشخص کرده، صریحا آن را به زبان بیاورند.

۲۰. عقاید خود را به زور به فرزندان تحمیل نکنند.

۲۱. نظم و قوانین مناسب و سازنده مشخص را در خانواده برقرار سازند و به آن ها پایبند باشند.

۲۲. فرزندان خود را قبل از رسیدن به سنین بحرانی نسبت به مضرات و عواقب ویران گر مصرف موادمخدر آگاه سازند.

۲۳. از چگونگی دوست یابی و معاشرت فرزندان خود با دیگران آگاه باشند با والدین دوستان شان ارتباط برقرار کنند و از شرکت کردن فرزندان شان در میهمانی های نامناسب جلوگیری کنند.

۲۴. برای اوقات فراغت فرزندان شان برنامه ریزی کنند و با سرگرمی های مفید و مشروع، اوقات فراغت آنان را غنی کنند.

۲۵. در موقعیت های بحرانی، فشارها و تنش های روحی، راهنما و همراه فرزندان خود باشند.

۲۶. در صورت شک و تردید، وسایل شخصی و لباس های فرزندان شان را مخفیانه بازرسی کنند (میدنیا،

(۱۳۸۸)

نتیجه گیری و اظهار نظر مصق

امروزه مصرف موادمخدر و گرایش به آن یکی از بزرگترین معضلات والدین و مسئولین است. باید پذیرفت که انکار این مشکل و غفلت از آن دلیل نبود و شایع نبودن آن نیست. مشکل اعتیاد و مصرف موادمخدر مشکلی شایع و همه گیر است که امکان دارد همه را مبتلا کند و نوجوانان به دلیل ویژگی های خاص خود، جزو آسیب پذیرترین گروه های سنی اند که هدف فروشندگان و توزیع کنندگان موادمخدر می باشند در مسیر بازداري و پیشگیری از مصرف مواد و در نهایت اعتیاد والدین مهم ترین عوامل بازدارنده به حساب می آیند. پژوهش های متعدد نشان داده اند مهارت های والدین در برقراری ارتباط با نوجوان خود، کنترل بسنده و مناسب او، اطلاع رسانی صحیح و دقیق در مورد موارد، فراهم آوردن امکان فعالیت های جایگزین و تقویت ارزش های اخلاقی و مذهبی، راه کارهای مناسب برای مقابله با گرایش او به مصرف موادمخدرند. از این رو به نظر می رسد والدین می توانند با بهره گیری از منابع اطلاعاتی مختلف مانند

کتاب ها و نشریات، نظریات متخصصان و کلاس های آموزش خانواده مهارت های خود را در پیشگیری از گرایش نوجوانان به مصرف موادمخدر افزایش دهند.

امید است که بتوانیم با کاربرست شیوه ها و راهکارهای تربیت اسلامی و ملی خود و با مشارکت کلیه آحاد میهن اسلامی مان، به ویژه متولیان و مسئولان امور فرهنگی و تربیتی و پدران و مادران عزیز، آینده سازان کشورمان را در برابر این بلای شوم و خانمان سوز (مواد مخدر) بیش از پیش مصون گردانیم.

منابع

- قرآن کریم
- میزان الحکمه، جلد ۳
- حسینی، علی اصغر (۱۳۸۶)، پژوهشی نو درباره موادمخدر و اعتیاد تهران: امیرکبیر.
- خسروی، هما (۱۳۸۳). جایگاه و نقش خانواده در پیش گیری از مصرف موادمخدر، فصل نامه پژوهشی، فرهنگی، هنری فرهنگ قومس، شماره های ۲۵ و ۲۶.
- عبدالله زاده، حسن (۱۳۸۳). مبانی روان شناختی اجتماعی در پیشگیری و درمان اعتیاد فصل نامه پژوهشی، فرهنگی، هنری فرهنگ قومس، شماره های ۲۵ و ۲۶.
- عربیان، نرگس (۱۳۸۲). اعتیاد و راه های پیشگیری از آن. مجله حیات سبز، شماره ۳.
- فولادی، محمد (۱۳۸۲). بررسی میزان عوامل اقتصادی- اجتماعی مرتبط با سرقت در میان جوانان قم: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی.

- کلاته جاری، مهرداد و فرهادی، زهرا (۱۳۸۳). بررسی تأثیر آموزش مهارت های زندگی در پیش گیری از مصرف موادمخدر، فصل نامه پژوهشی، فرهنگی، هنری فرهنگ قومس، شماره های ۲۵ و ۲۶.
- لطف آبادی، حسین (۱۳۸۴). روان شناسی رشد (۲) نوجوانی، جوانی و بزرگسالی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، چاپ ششم.
- مدنی، سعید (۱۳۸۱). خانواده و اعتیاد مجموعه مقالات دومین همایش آسیب های اجتماعی در ایران، تهران: نشر آگاه.
- مویدینیا، فریبا (۱۳۸۸). بررسی نقش خانواده در ابتدای نوجوانان و جوانان به اعتیاد و پیش گیری از آن؛ ماهانه آموزشی - تربیتی پیوند، شماره های ۳۵۷ و ۳۵۸ و ۳۵۹.
- مهدی خان، زهرا (۱۳۸۲). والدین خودخواه، فرزندان رها شده، تهران: نشر پیکان.
- نساجی زواره، اسماعیل (۱۳۸۵). عوامل موثر در گرایش نوجوانان و جوانان به اعتیاد در خانواده ماهنامه آموزشی - تربیتی پیوند، شماره های ۳۲۱ و ۳۲۲ و ۳۲۳.
- هنری ماسن، پاول و دیگران (۱۳۷۳). رشد و شخصیت کودک. ترجمه مهشید یاسایی، تهران: نشر مرکز.
- امروزه مصرف موادمخدر و گرایش به آن یکی از بزرگترین معضلات والدین و مسئولین است باید پذیرفت که انکار این مشکل و غفلت از آن دلیل نبود و شایع نبودن آن نیست.**
- مشکل اعتیاد و مصرف موادمخدر مشکلی شایع و همه گیر است که امکان دارد همه را مبتلا کند و نوجوانان به دلیل ویژگی های خاص خود، جزو آسیب پذیرترین گروه های سنی اند که هدف فروشندگان و توزیع کنندگان موادمخدر می باشند.